

Студент 1 курсу
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ

ВПЛИВ ВСЕСВІТНЬОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто причини всесвітньої фінансово-економічної кризи та її вплив на економіку України. Проаналізовано стан економіки країни на початку кризи та на її кінцевому етапі минулого року. Запропоновано шляхи подолання кризових процесів у країні та подано характеристику перспектив розвитку економіки України.

Аннотация. Рассмотрены причины мирового финансово-экономического кризиса и его влияние на экономику Украины. Проанализировано состояние экономики страны в начале кризиса и на его конечном этапе в прошлом году. Предложены пути преодоления кризисных процессов в стране и дана характеристика перспектив развития экономики Украины.

Annotation. The causes of world financial and economic crisis and its influence on economy of Ukraine have been studied. State of the economy of the country in the beginning of the crisis and at its final stage in 2011 has been analyzed. Ways of overcoming the crisis have been proposed and the characteristic of outlook of development of economy in Ukraine has been given.

Ключові слова: всесвітня криза, фінансово-економічна криза, світова економіка, кредитний бум, зовнішній борг, державний бюджет.

Міжнародна фінансова та економічна криза охопила майже всю світову економіку. Україна є однією з країн, які найбільше постраждали від кризи. Майже всі залежні від експорту галузі вітчизняної економіки у перші місяці кризи змушені були скоротити виробництво до 30 %. У 2009 році падіння промисловості становило 30,4 %, інвестицій – 43,3 %, ВВП – 20,3 % [1, с. 15].

Актуальність цієї статті полягає у тому, що досягнута нині стабілізація світової економіки не є довготривалою, тому важливо проаналізувати причини та особливості сучасної всесвітньої економічно-фінансової кризи та виявити найбільш ефективні шляхи її подолання та якнайшвидшого покращення життя населення України.

Серед вчених, які займаються вивченням сучасної фінансово-економічної кризи, слід відзначити: лауреата Нобелівської премії з економіки Дж. Стігліца, відомого інвестора У. Баффета, професора Джорджтаунського університету А. Ослунда та головного економіста ЄБРР Е. Берглофа. Вагомий внесок в осмислення питань фінансової нестабільності та кризових явищ зробили такі вітчизняні вчені та науковці з країн СНД, як О. Суєтін, Т. Богдан, А. Чухно, Т. Буковинський, А. Галочинський, О. Петрик, Н. Поляк, О. Вовчак, А. Анікін, О. Василик, А. Грязнова, Л. Дробозіна, І. Дьяконова, А. Єпіфанов, М. Монтес, С. Мочерний, К. Павлюк, В. Попов, К. Рудий, І. Сомо та ін. [2, с. 22].

Метою цієї статті є аналіз причин виникнення економічної кризи в Україні, оцінка сучасної економічної ситуації у країні та виявлення шляхів подолання кризи і майбутніх перспектив розвитку України.

Перш за все необхідно з'ясувати, що саме спричинило стрімкий розвиток кризових явищ у нашій країні. Вплив світової економічної кризи на Україну зумовлений дією низки зовнішніх і внутрішніх факторів. У Декларації саміту "Групи 20" наголошено, що ані політики, ані відповідні державні регулюючі органи належним чином не врахували і не вживали заходів проти зростання ризиків на фінансових ринках, не аналізували фінансові інновації та їх наслідки, не проводили системних дій щодо регулювання економіки як на національному, так і на світовому рівнях [3].

Крім того, до зовнішніх чинників відносяться такі: зростання цін на активи; виникнення кредитного буму; накопичення надмірних боргів; поширення системних ризиків; незавершеність важливих процесів ринкової трансформації; неспроможність передбачити кризовий сценарій розвитку подій [4, с. 3].

Що стосується внутрішньої ситуації, економічне падіння зумовлювалося такими факторами: вузькістю внутрішнього ринку; сильною залежністю від зовнішньої кон'юнктури; відсталою структурою економіки та її надмірною енергоємністю; значним дефіцитом поточного рахунку; швидким нарощуванням зовнішнього боргу; вразливістю банківського сектору; поступовим зниженням реальних доходів населення; підвищенням реальних процентних ставок за кредитами; скороченням державного фінансування; прив'язкою гривні до долара; спадом виробництва, що скоротив надходження коштів до бюджету у вигляді податків. Усе це супроводжувалось швидким зростанням валового зовнішнього боргу, який переважно спрямовувався не на зміцнення експортного потенціалу, а на збільшення споживчого кредитування [5, с. 5].

Розглянемо характерні риси економіки України у найбільш гострий період кризи. По-перше, восени 2008 року відбулося стрімке падіння зовнішнього попиту на товари, які експортувалися, що призвело до зниження цін на світових ринках. По-друге, різко скоротилося зовнішнє фінансування, припинився приплив дешевих іноземних запозичень. По-третє, зменшився внутрішній попит через скорочення обсягів споживчого кредитування та уповільнення надходження інвестицій у основний капітал, також українські банки зіткнулися з кризою ліквідності через обмеження доступу до закордонних кредитів, які кілька останніх років були основним джерелом збільшення обсягів кредитування. По-четверте, збільшилося навантаження на бюджетну систему, що вимагало від влади своєчасного руху для збереження основ стабільності державних фінансів.

Також виникла криза в житловому будівництві, викликана значним скороченням іпотечного кредитування банками. Через досить значний рівень інтегрованості економіки України в загальносвітову економіку зростання рівня світової інфляції суттєво впливає на динаміку інфляції в Україні. Крім того, недостатньо виважена політика щодо запозичень призвела до різкого зростання державного боргу [6, с. 11].

Нарешті негативно вплинуло те, що останні кілька років напередодні кризи банківський сектор демонстрував на диво стрімке, але нестійке зростання – більше 70 % на рік. Такому зростанню сприяло поліпшення доступу до світових ринків капіталу, прихід на український ринок багатьох іноземних банків і м'яка внутрішня монетарна політика. Однак світова фінансова криза перекинула основне джерело такого зростання, а саме доступ українських банків до міжнародних кредитних ринків. У результаті місцеві банки зіткнулися з підвищеним кредитним ризиком та ризиком ліквідності, оскільки стало складно рефінансувати зовнішній борг, який підлягає оплаті, у той час як обсяг кредитів почав стрімко зростати.

Оцінка макроекономічної ситуації у країні свідчить про деяке уповільнення в частині відновлення реального сектору, при цьому ситуація в банківській системі країни залишалась відносно стабільною.

На динаміку та перспективи розвитку вітчизняної економіки продовжували чинити тиск:

залежність розвитку реального сектору економіки України від кон'юнктури на світових товарних та сировинних ринках, а також від можливості коливання попиту на продукцію вітчизняного виробника;

зростання обсягу державного боргу та витрат з його обслуговування;

висока питома вага у видатковій частині державного бюджету поточних першочергових витрат;

негативне сальдо торгового балансу, що ймовірно приведе до подальшого нарощування валового зовнішнього боргу;

висока чутливість банківської системи України до системних та індивідуальних ризиків, яка стримує відновлення банківського ринку.

Основні показники подано в таблиці [7].

Таблиця

Основні макроекономічні показники за 2009 – 2012 рр.

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р. (прогноз)
Зростання фізичного обсягу ВВП, % відносно минулого року	84,9	104,2	104,7	105,0
Темп зростання промислового виробництва, %	78,1	11	108,6	105,5
Темп зростання с/г виробництва, %	98,2	99	113,7	–
Темп зростання обсягів виконаних будівельних робіт, %	51,8	94,6	11,4	–
Темп зростання обсягів роздрібного товарообороту, %	79,4	107,8	114,6	–
Індекс споживчих цін, %	115,9	109,4	109,0	107,9
Темп зростання дохідної частини держбюджету, %	90,5	114,7	139,4	112,4
Дефіцит державного бюджету, % до ВВП за рік	-3,9	-5,95	-2,7	-1,7
Пряме боргове навантаження держбюджету, %	108,2	134,5	116,5	123,1
Співвідношення прямого боргу центрального уряду до ВВП за рік, %	24,8	29,9	27,1	–
Співвідношення сукупного боргу центрального уряду до ВВП за рік, %	34,6	39,9	36,0	27,6

На рис. 1 можна побачити виконання державного бюджету у 2010 – 2011 рр. [7]. Економічний стан України та сприятлива кон'юнктура зовнішніх ринків країн – основних імпортерів вітчизняної продукції у першій половині 2011 року – сприяли позитивній динаміці надходжень у державний бюджет та виконанню планових бюджетних показників. Таким чином, за рік прибутки державного бюджету виросли на 39,4 % порівняно із аналогічним періодом минулого року. Загальна сума надходжень у загальний та спеціальний фонди держбюджету за проаналізований період склала 226,7 млрд грн, а дефіцит зменшився у 6,9 разів – до 7,7 млрд грн.

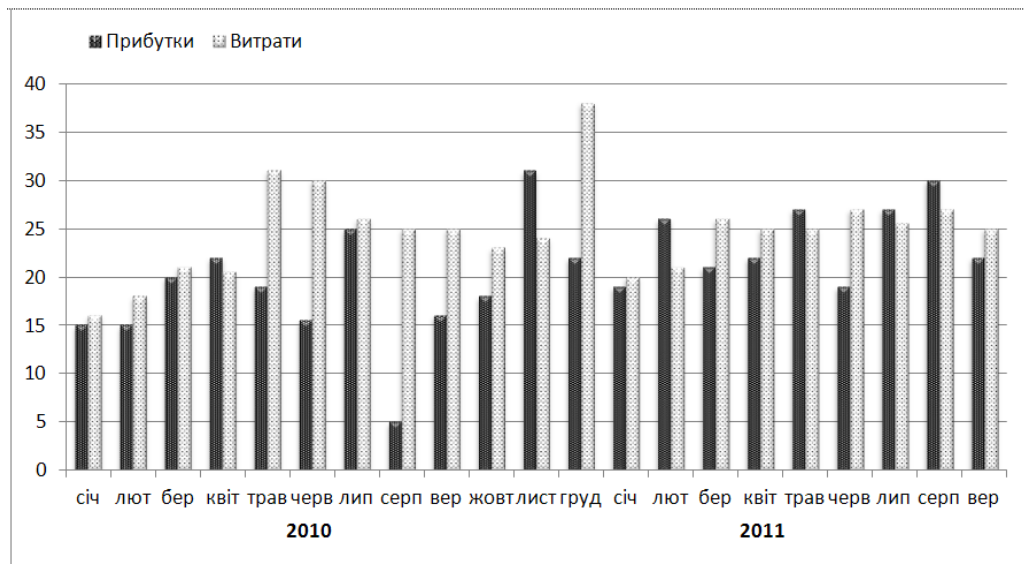

Рис. 1. Виконання державного бюджету у 2010 – 2011 рр., млрд грн

Металургія як одна із основних експортоорієнтованих галузей України, за підсумками 2011 року, продемонструвала приріст обсягів виробництва на рівні 11,7 % порівняно з аналогічним періодом 2010 року. Проте у вересні спостерігалось деяке уповільнення темпів виробництва. Ця тенденція обумовлюється, перш за все, нестабільним попитом на метал як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, а також погіршенням структури сировинної бази.

Щодо інших галузей виробництва, за результатами 2011 року машинобудування України наростило обсяги виробництва на 20,4 % порівняно з 2010 роком. За результатами 2011 року, зростання обсягів виконання будівельних робіт в Україні склало 11,4 %, при цьому спостерігалось деяке уповільнення темпів зростання цього показника. Виробництво сільськогосподарської продукції в Україні за поточний рік збільшилося на 3,7 %, зростання переважно було забезпечене позитивною динамікою виробництва продукції рослинництва. За період 2011 року роздрібний товарообіг в Україні збільшився на 15,2 % у порівнянні з 2010 роком, темпи зростання показника залишились незмінними порівняно з підсумками 2010 року. У грошовому виразі роздрібний товарообіг виріс до 482,3 млрд грн.

На рис. 2 наведено рівень державного боргу у 2004 – 2011 роках [7]. Слід зазначити, що прогнозний рівень державного боргу на 2012 рік складає 415,6 млрд грн та враховує отримання запозичень за допомогою євробондів. Однак, незважаючи на збільшення обсягів державного боргу та відповідного зростання витрат на його обслуговування, боргове навантаження уряду продовжує залишатися помірним (близько 27 % прогнозованого ВВП на 2012 рік).

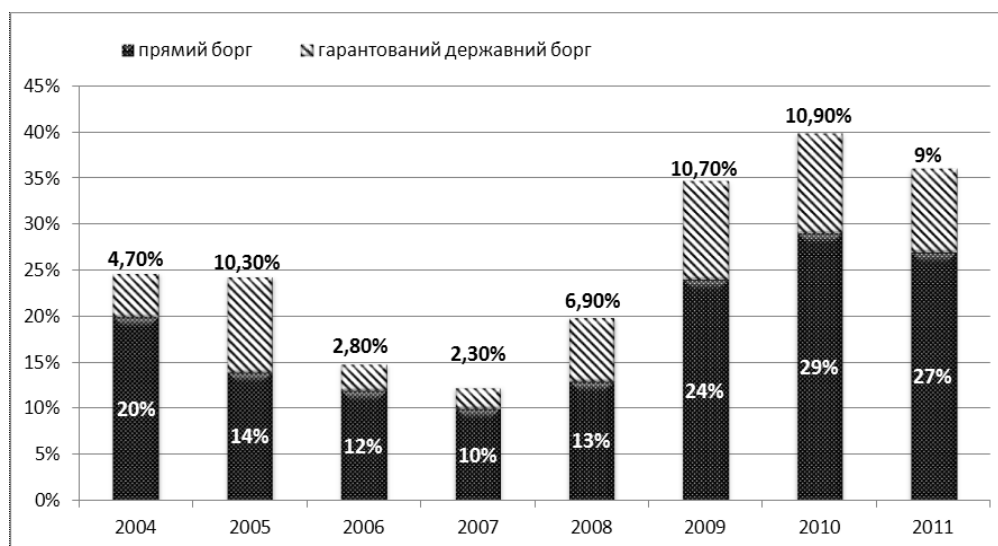

Рис. 2. Рівень державного боргу (у % до річного ВВП)

Операційне середовище в Україні, як і ситуація на світових фінансових ринках, залишається складним, що посилює чутливість банківського сектору до основних індивідуальних ризиків. Основні зміни в роботі банківського сектору насамперед будуть стосуватися операційного середовища. Згідно з даними НБУ, тимчасова адміністрація діє у 2 банках, на стадії ліквідації знаходиться 21 банківська установа. Загальна кількість діючих банків на початок жовтня 2011 року склала 177, серед яких 55 – банки з іноземним капіталом [7].

Таким чином, повне відновлення економіки України після світової кризи досить сильно затягнулося. Адже, за даними Асоціації українських банків, процес поживлення економіки України очікувався на 2011 – 2012 рр., проте ймовірніше він здійсниться пізніше – у 2013 або у 2014 рр. У найближчий час відбудеться часткове відновлення

світової економіки, а через те що Україна дуже сильно залежить від неї, беручи до уваги частку експорту, наша країна не має імунітету до будь-яких світових катаклізмів. Крім того, українська економіка насамперед пов'язана зі світовою, тому що економіка у країні відкрита через рівень експорту як складової ВВП у 60 % – саме цей фактор несприятливо впливає на економіку України через світові кризові процеси [8].

У Міжнародному валютному фонді вважають, що уряди східноєвропейських країн мають скоротити бюджетні дефіцити, відновити банківські системи та стимулювати економічне зростання після фінансової кризи. Крім того, МВФ зазначив, що ця криза виявила всі базові бюджетні проблеми Східної Європи. Україна зайняла перше місце за обсягом фінансової допомоги серед країн Східної Європи в період світової фінансово-економічної кризи, близько \$32,5 млрд кредитів від МВФ, Всесвітнього банку, ЄС та інших організацій [9]. В Україні, згідно з оцінками деяких вітчизняних вчених, надмірне нарощування державного боргу може спровокувати кризу державної заборгованості у 2012 – 2013 роках.

На сучасному етапі розвитку України необхідно остаточно подолати кризу в нашій країні та запобігти наступній хвилі кризи, аби вийти на новий рівень економічного розвитку. Тому для подолання цього багатоаспектного явища потрібні виважені кроки.

Макроекономічна стабільність та стійкість державних фінансів є необхідною умовою економічного зростання. Крім того, потрібно забезпечити стійкість бюджетної системи до несприятливого зовнішнього впливу, ефективну координацію грошово-кредитної політики. Отже, задля досягнення саме цих цілей та загальної стабілізації економіки треба вжити ряд заходів, а саме:

- удосконалити науково-технологічне виробництво, яке є матеріально-технічною основою виходу з кризи;
- підвищити прозорість бюджетної політики, забезпечити доступну інформацію про стан і тенденції розвитку суспільних фінансів;
- широко використовувати нематеріальні активи, тобто інтелектуальний капітал та інтелектуальну власність, запобігаючи "витоку мізків";
- систематично аналізувати ризики у бюджетно-податковій сфері, підтримувати необхідні фінансові резерви;
- створити ефективну систему міжбюджетних відносин;
- здійснювати інвестиційну політику;
- рекапіталізувати банки за рахунок коштів державного бюджету;
- посилити економічну роль держави шляхом удосконалення фінансового контролю [6, с. 29];
- формувати та розвивати внутрішній ринок товарів кінцевого споживання за рахунок вітчизняної продукції;
- удосконалити інституційні та організаційно-економічні засади функціонування внутрішнього ринку;
- створити середовище для розвитку добросовісної конкуренції між вітчизняними товаровиробниками та імпортерами;
- понижити податкове навантаження, що має привести до підвищення попиту, пропозиції на ринку праці, скорочення витрат на робочу силу;
- проводити ретельну ревізію повноважень центру й регіональних утворень;
- сконцентрувати ресурси бюджетної системи на виконання ключових завдань, а натомість скоротити неефективні видатки, аби досягти збалансованості бюджету [10, с. 4].

Таким чином, можна зробити такі висновки. Серед найголовніших причин фінансово-економічної кризи в Україні слід виділити підвищену вразливість економіки України до зовнішніх фінансових потрясінь. Другим вагомим фактором були значні обсяги зовнішнього боргу, що підлягали виплаті в короткостроковій перспективі. Щодо внутрішньої ситуації, то однією з найвагоміших причин кризи стало зростання інфляції, яка була спровокована посиленням політики на підвищення грошових доходів населення, проте уряд не враховував показники зростання продуктивності праці і зовсім не брав до уваги можливості товарного забезпечення населення продовольством та іншими товарами народного споживання.

Щодо теперішньої економічної ситуації в Україні можна сказати, що макроекономічна стійкість ще не відновилася, інфляція загалом залишається вищою за середню порівняно із іншими країнами, що розвиваються. Іншою особливістю посткризового періоду є активне стимулювання попиту населення замість розширення продуктивних інвестицій. Також за останній час спостерігався посилений приплив прямих іноземних інвестицій. Стабільність валютного ринку, як і раніше, залежить від запасів валютних резервів. В Україні заощадження населення до ВВП збільшуються темпами, близькими до докризових показників. Основним трендом, що забезпечує стійкість економічного зростання, є розвиток приватних інвестицій.

Отже, проведений аналіз та уроки фінансово-економічної кризи спонукають нас до таких висновків. Для подолання і ослаблення наслідків важкої економічної кризи потрібні кардинальні зміни в економіці держави. По-перше, для забезпечення сталого економічного розвитку України пріоритетом повинні стати не просто грошові доходи, а розвиток виробництва, продуктивність праці і тільки на цій основі – зростання доходів. Необхідно ввести режим економії на всіх рівнях управління, припинити всі приховані та необґрунтовані витрати, посилити контроль над ними. По-друге, треба сприяти розвитку внутрішнього ринку, для чого реформувати політику кредитування відповідних виробництв, по-новому використовувати можливості державних банків та розробити і ввести в дію програми прискореного розвитку виробництва, що мають перспективи попиту на світових ринках. По-третє, уряд має терміново вжити заходів щодо ліквідації негативного сальдо зовнішньої торгівлі, заборони зростання імпорту і підтримки експорту.

Таким чином, тривалість світової фінансово-економічної кризи та поглиблення її впливу на Україну потребують невідкладних антикризових заходів. Водночас, крім рятування банківської системи, постає завдання запобігання загрозам для реального сектору національної економіки, збереження її конкурентоспроможності.

Наук. керієн. Зайцева І. С.

Література: 1. Сколотяний Ю. Досягнута стабілізація світової економіки не буде тривалою / Сколотяний Ю., Гальчинський А. // Дзеркало тижня. – 2009. – № 34(762). – С. 12–18. 2. Вовчак О. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського і реального секторів економіки України / Вовчак О., Полян Н. // Вісник НБУ. – 2009. – № 8. – С. 22–25. 3. Декларація саміту "Великої Двадцятки" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.g20.org/>. 4. Богдан Т. Глобальна фінансова криза та виклики для економічної політики в посткризовий період / Богдан Т. // Фінанси України. – 2010. – № 6. – С. 3–14. 5. Петрик О. Фінансова криза в Україні та заходи щодо її подолання / Петрик О. // Вісник НБУ. – 2009. – № 8. –

С. 4–10. 6. Буковинський Т. Фінансова криза в Україні: вплив та розвиток економіки та деякі заходи з досягнення фінансової стабілізації / Буковинський Т. // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 10–30. 7. Міністерство фінансів України, Держкомстат [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>. 8. Асоціація українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aub.org.ua/>. 9. Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/index.htm>. 10. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи, методи її подолання / Чухно А. // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 4–13.